

Haastattelut

Monen muotin Valajatar Kirsti Salmi-Niklander

Heli Paakkonen

Kirsti Salmi-Niklander siirtyi Helsingin yliopiston folkloristiikan yliopistonlehtorin tehtävistä eläkkeelle syksyllä 2023. Marraskuussa Kirstin kunniaksi pidetyn juhlaseminaarin otsikkona oli *Valajatar*. Tilaisuuden esittelytekstissä Kirstin kuvaillaan valaneen akateemisen uransa aikana yhteen erilaisia tutkimusryhmiä ja uudenlaisia muotteja muun muassa folkloristiikan, työväenhistorian, kirjallistumisen, kirjahistorian ja muistitietotutkimuksen tutkimuskentille ja yliopistonlehtorina toivoa ja tahtoa opiskelijoihin. *Valajatar* on viittaus myös Kirstin elämän ja työn yhteen keskeiseen kiinnepisteeseen, Karkkilan ruukkikaupunkiin.

Haastattelin Kirstiä Topeliassa kevättalvella 2024. Keskustelimme ”valamisesta”: menneestä ja tulevasta, Kirstin urapoluista ja niistä monipuolisista näköaloista, joita Kirstin toiminta on tarjonnut alaan ja sen muutoksiin.

Folkloristiikan opintojen pariin

Kuopiosta Yhdysvaltoihin Kirstin vienyt lukion vaihto-oppilasvuosi tutustutti sikäläiseen erinomaiseen antropologian opetukseen, ja kiinnostus alaan heräsi tästä kokemuksesta. Suomen yliopistoista ei antropologiaa oppiaineena 1970-luvun lopulla löytynyt, mutta Helsingin yliopiston kansatieteessä oli mahdollista valita yleisen antropologian linja. Historian ja kansatieteen yhteisen pääsykokeen kautta Kirsti päätyi kuitenkin opiskelemaan historiaa, ja opinnot Helsingissä alkoivat vuonna 1977.

Pariin ensimmäiseen opiskeluvuoteen mahtui sekä kotimaisen kirjallisuuden että kansatieteen opintoja ja Aasiassa matkailua. Lopulta pääaineeksi vaihtui suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus. Folkloristiikkaan suuntautumiseen vaikutti Kirstin aktiivinen toiminta opiskelijajärjestö NEFA:ssa. Kansatieteen ja folkloristiikan opiskelijoita yhdistäneestä NEFA:sta tuli Kirstille vahva yhteisö, jossa keskusteltiin tieteellisistä kysymyksistä ja seurattiin alan kehitystä. Samalla syntyi elinikäisiä ystävyssuhteita. 1970-luvun lopun folkloristiikan opiskelijoita kiinnosti ”Matti Kuusen lanseeraamana nykykulttuuri”, Kirsti kertoo. Professorina oli Leea Virtanen, mutta siinä vaiheessa jo eläkkeellä oleva Matti Kuusi oli näkyvästi ”kuvioissa mukana”, luennoi ja piti kursseja.

Se nykykulttuurin tutkimus oli se, joka meitä todella kiinnosti. Mutta meistä sitten ne, jotka lähdettiin vielä jatko-opintoihin niin useimmat ollaan siirrytty arkistoaineistoihin ja jotenkin vähän historiassa ajassa taaksepäin, muun muassa erilaisiin muistitietoaineistoihin.

Tie tutkijaksi käy arkiston kautta

Kirstin tutkijan uralla keskeisiin asioihin, työväenhistoriaan ja muistitietoaineistoihin hänet johdatti jo opiskeluaikana Ulla-Maija Peltonen ja yhteishanke, jossa tavoitteena oli laatia yhteinen asiasanahakemisto kolmen arkiston: Työväen Arkiston, Kansan Arkiston sekä SKS:n kansanrunousarkiston muistitietoaineistoille. Tutkimusapulaisena Kirsti teki testianalyyssejä hankkeelle ja työskenteli Työväen Arkistossa Työväen muistitietotoimikunnan aineistoja käsittelemässä sekä myös Kansan Arkistossa. Tästä arkistotyöskentelystä tuli avaava kokemus ja kiinnostus työväen kulttuuriin syttyi. Myös eri järjestöjen käsin kirjoitetut lehdet löytyivät tässä vaiheessa:

Niitähän on siis toimitettu aivan tavallisissa järjestöissä ja selvisi että niitä aineistoja on myös hyvin paljon. [...] Erityisesti pääsin tutustumaan niihin mitä poliittiset naisvangit olivat toimittaneet Hämeenlinnan naisvankilassa.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran hallituksessa Kirsti toimi koko 1990-luvun ajan ja mainitsee sen olleen hyvin tärkeä, inspiroiva ja tukea antava yhteisö jatko-opiskelijalle.

Kun mikrohistoriallinen tutkimus teki Suomessa 1990-luvun alkupuolella tuloaan, se avarsi ajattelua ja tutkimuskohteiden valintaa. Mikrohistoria antoi uusia metodologisia välineitä yksilö- ja yhteisötutkimukselle. Kirsti oli mukana Marjatta Rahikaisen *Matkoja moderniin* -kirjahankkeessa, johon muun muassa suomennettiin Natalie Zemon Davisin artikkeli. Suomessa vierailivat Natalie Zemon Davisin lisäksi myös mikrohistorian keskeiset kehittäjät Carlo Ginzburg ja Giovanni Levi.

Keskeinen Karkkila

Väitöskirjatutkimuksen kohteeksi käsin kirjoitetut lehdet hahmottuivat, kun Kirsti oli muuttanut Karkkilaan ja toimi juuri perustetun Karkkilan työläismuseon tutkijana keväällä 1989. Museopestissä Kirsti keräsi aineistoja ja laati käsikirjoitusta Karkkilan työväenliikettä käsittelevään näyttelyyn. Käsikirjoitus valmistui, mutta unohtui muutamaksi vuosikymmeneksi. Taannoin museo otti yhteyttä ja vanha käsikirjoitus otettiin käyttöön. ”Oli hauskaa, että sekin sitten toteutui”, Kirsti hymyilee.

Valistaja-lehti-aineisto löytyi Karkkilan Työväentalolta muiden arkistoaineistojen joukosta, kun Kirsti etsi aineistoja näyttelyyn. Samalla hän kuuli tarinan siitä, kuinka arkaluonteisiksi koetut lehdet olivat alun perin löytyneet poliisiaseman ullakolta. Ajatus väitöskirjasta lähti liikkeelle. Kirsti huolehti *Valistajat* säilöön museon kassakaappiin, ajoitti ja yhdisteli hajallaan olevat irtolehdet ja lopulta kun aineisto luovutettiin Työväen Arkistoon, vei ne sinne omakäsitelysti. *Itsekasvatusta ja kapinaa, tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla* valmistui vuonna 2004.

Merkittäviä henkilöitä

Kun pyysin Kirstiä nimeämään tutkijan tai tutkimuksia, jotka ovat vaikuttaneet hänen ajattelunsa keskeisesti, esiin nousi epäröimättä yksi nimi: Alessandro Portelli.

Kansainvälisistä tutkijoista merkittävä vaikuttaja on ollut Alessandro Portelli, joka on vaikuttanut hyvin vahvasti suomalaiseen ja myös kansainväliseen muistitietotutkimukseen. Hänen tutkimuksiinsa tutustuin jo silloin 1990-luvulla ja silloin pääsin osallistumaan Amerikassa Oral History Associationin konferenssiin 1995 Philadelphiassa. Sieltä ostin muutamia Alessandro Portellin kirjoja mukaan ja muun muassa tämä *The death of Luigi Trastulli, and other stories* oli sellainen. Mulla on edelleenkin moneen kertaan alleviivattu ja liputettu ja laputettu kappale sitä kirjaa, johon koottu hänen keskeisiä artikkeleitaan. Tietysti on muitakin Alessandro Portellin kirjoja, jotka on olleet tärkeitä mutta erityisesti siis se.

Sittemmin Kirstillä on ollut ilo tavata Alessandro Portellia useasti Suomessa ja viimeksi Krakovassa toukokuussa 2023, kun Portelli oli luennoimassa *Homo Laborans* -hankkeen seminaarissa. Portelli ”piti aivan mahtavan esitelmän nyt jälleen, hän seuraa aikaansa ja tämän päivän tapahtumia”, Kirsti kertoo.

Tutkimusaiheissa yksi mielenkiintoinen yksityiskohta on johtanut toiseen, ja Kirsti on nostanut esiin monia työläistäustaisia henkilöitä. Yksittäisiä henkilötarinoita alkoi löytyä jo väitöskirjavaiheessa, mutta silloin katse oli kirjoittavassa kollektiivissa, myös eettisistä syistä, sillä osa tarkastelluista kirjoittajista oli yhä elossa.

Ensin kiinnostus henkilötarinoihin oli harrastusta, mielenkiintoisiin ”kanin koloihin pujahtamista”, mutta lopulta siitä lähti liikkeelle aivan uusia tutkimuslinjoja. *Valistaja*-lehden kautta löytyi ensin Lennart Berghäll, jonka jälkiä Kirsti on seurannut Kanadaan asti. Hänen vaiheistaan Kirsti sai taas hiljattain uutta tietoa, kun Lennartin sisaren tytär otti yhteyttä. Lennart Berghäll johdatti tutkijan yhteisöön, josta löytyivät Kössi Ahmala sekä Kasper Tanntu, jonka vaiheisiin Kirsti paneutui Ulla-Maija Peltosen johtaman *Keksityt sankarit* hankkeen yhteydessä. Kirstin omassa hankkeessa *Pirstaloituneet visiot* (2014–2017) yhteiseksi tutkimuskohteeksi fokusoitui Matti Kurikka.

Kirsti kuvailee, kuinka henkilöiden kautta pääsi ja pääsee myös muistitietonäkökulmaan kiinni: miten näitä usein nuorena kuolleita henkilöitä, jotka jättivät jälkeensä vain vähän jos ollenkaan kirjoituksia omasta elämästään, on muistettu, ja minkälaisia tulkintoja ihmiset ovat heistä tehneet. ”Miten joistain henkilöistä tulee sellaisia, joiden avulla ihmiset ehkä sitten käsittelevät jotain kysymyksiä. Tätä olen pohtinut, kun olen näistä henkilöistä kirjoittanut”, Kirsti tuumaa.

Tekniikan kehitys ja mahdollisuudet

Kun kysyin Kirstiltä muistoja *Eloresta*, ohjautui keskustelumme muisteluksi vuonna 1994 *Elektroloristi* nimellä perustetun lehden alkutaipaleesta ja jakelusta. Koska internetissä lehden lukeminen oli 1990-luvun alussa kömpelöä, kiinnostuneille lukijoille lehden julkaisut lähetettiin cd-levylle kopioituina. Avoin julkaisu toteutui 30 vuoden takaisessa digitaalisessa ympäristössä hyvin eri tavalla kuin nykyisin.

Tekniikan kehitys on tuonut myös tutkimukseen uusia asioita ja mahdollisuuksia. Myös Kirstin tutkimusaiheista on kontaktien ja digitalisaation vaikutuksesta kasvanut isompia virtoja. Esimerkkeinä tästä ovat ylirajaiset siirtolaisaiheet sekä T-Bone Slim -hanke, joka sai alkunsa T-Bone Slimille sukua olevan ja hänen laulujaan uudelleen tulkinneen John Westmorelandin kohtaamisesta Tampereella Työväen historian ja perinteen tutkimuksen kesäseminaarissa. Hanke sai myöhemmin Kirstin ansioista rahoituksen Koneen Säätiöltä ja toteutui kansainvälisenä yhteistyönä, jota tehtiin pääosin verkossa; kaikki osapuolet tapasivat toisensa kasvokkain vasta loppuseminaarissa Kälviällä elokuussa 2023.

Digitaalisista mahdollisuuksista huolimatta kansainväliset yhteydet ovat syntyneet kasvokkain kontakteista, joiden merkitystä Kirsti painottaakin.

Kyllä se vaan kieltämättä on, että kyllä ne kasvokkaiset kontaktit on hyvin tärkeitä. Ei niitä oikein ihan siis synny sillä lailla, jos nyt ollaan vaan verkossa. Kyllähän se T-Bone Slim -hanke on sillä lailla toteutunut koska meillä on niin selvästi yhteinen tavoite ja fokus. [...] Kyllä nää monet ovat niinku nimenomaan hankkeetkin syntyneet että on vaan tullut ihan satunnainen kohtaaminen jossakin ja siitä on syntynyt sitten hyvinkin tiivistä tutkimusyhteistyötä.

Kansainvälisen kirjahistoriallisen seuran SHARP:in konferenssiin Kirsti haki ja meni vuonna 2000, vaikka ei tuntenut sieltä ”ristinsielua”. ”Olin vaan saanut kuulla, että tällöinen seura on olemassa ja vaikutti siltä, että siellä nämä käsin kirjoitetut lehdet voisivat herättää kiinnostusta”. Tutustumisesta SHARP:iin seurasi tärkeä vaihe, monia konferensseja, ihmisiä sekä eri tehtäviä SHARP:in toiminnassa.

Tutkimushankkeita ja verkostoja

Kirsti on uransa aikana toiminut monenlaisissa luottamustehtävissä; Finnish Oral History Networkissa sekä Suomen kirjahistoriallinen seura ry:ssä.

Kirjallistumiseen liittyviä hankkeita on ollut niin kansainvälisiä kuin myös Lea Laitisen johdama hanke kansan kirjallistumisesta. Kirstin kaksi omaa hanketta, jotka toteutuivat ennen viimeisintä T-Bone Slim-hanketta, *Pirstaloituneet visiot* ja *LIVINGMEMORIES*-hanke, olivat lopulta käynnissä samaan aikaan. ”Kun kaikkea hakee niin sitten voi käydä näinkin”, Kirsti muistelee nauraen.

Kansainvälisessä *LIVINGMEMORIES* -hankkeessa oli tutkimusryhmät Suomesta, Virosta, Latviasta, Saksasta ja Turkista ja Venäjältä. ”Oli upeaa, että oli kansainvälinen ryhmä ja saatiin julkaisu tehtyä ja keskinäiset välit olivat hyvät poliittisesta myllerryksestä huolimatta.”

Folkloristiikan ydinaines

Kirstin aloittaessa yliopiston lehtorin tehtävissä 2017 käynnisti koulutus uudistus *Iso Pyörä* muutoksen, jonka seurauksena folkloristiikan opintojen sisältö piti uudistaa kulttuurien tutkimuksen kandiohjelman myötä. Kaikille kandiohjelman opiskelijoille yhteinen opetus asetti henkilökunnan uuden haasteen eteen: Mitä on se folkloristiikan ydinaines, joka kaikkien opiskelijoiden tulisi tietää? Opetuksen miettimisestä ja hiomisesta Kirsti puhuu me-muodossa. Oppiaineen painopisteiksi hahmottui henkilökunnan osaamisalueiden mukaisesti kalevalamittainen runous ja mytologia sekä muistitietotutkimus. ”Kyllähän se on hyvin

luontevasti tästä muistitiedon ja kulttuurisen muistin tutkimuksesta on tullut ihan sellainen koko kandiohjelman kannalta ydinaines, joka on kaikille tärkeätä ”, hän kertoo. Käytäntö on osoittanut, että folkloristiikan opetuksen tarjoamat teoreettiset näkökulmat ja käsitteet soveltuvat moneen.

Eläkkeelle siirtyminen yliopistonlehtorin tehtävistä tarkoittaa opetusvastuusta hellittämistä. Uudesta elämänvaiheesta avautuu kuitenkin tuttuja asioita, sillä Kirstin tutkimustyö jatkuu käsin kirjoitettujen lehtien, digitaalisten aineistojen ja amerikansuomalaisen lehdistön parissa *Kuvitellut kotimaat* -hankkeessa.

Kiitos haastattelusta Kirsti!

Filosofian maisteri Heli Paakkonen on folkloristi ja Kirstin ohjaama väitöskirjatutkija Helsingin yliopistosta